

AZ ÍRÁSTUDÓK ÁRULÁSÁHOZ

1914-ben semmit sem gyaláztak meg úgy, mint a tollat. Pántlikásan, rózsásan, józan pénzihletben és fertelmes talpnyalásban akkor született meg az új bűn kigyófája: a szellem prostitúciója. Nagy nevek és kis piszkok nyálazták és hozsannázták a vér és a pénz útját, a kapitalizmus istenségét, az imperializmus halálkaszálását: „Tisztító háború” üvöltötték az esti kiadások, napi parancsok és böjti prédikációk. Egyetlenegy mindennél többet beszélő példa: „Kell a háborús hangulat s ezt a hangulatot nem lehet és nem is szabad lerontani. Végre is ezek a tömegek mennek a háború tűzébe, ezek viszik oda fiatal életüket, ezek hagyják el édes anyjukat, testvérüket, kedvesüket, kényelmüket, ezeknek kell a mámor, hogy ne érezzék olyan kegyetlenül, mit hagynak el, hova mennek. Derék és jótékony mámor ez s mint a mesében a hegy-oromról leugró Psychét egy felhő, úgy engedi sértetlenül az ismeretlen sorsba ugratni a tömegeket a mámor. Legyen mámor, a lelkek kábulása, hogy ne hallhassék ki belőle édes anyák zokogása, kedvesek fájdalmas sikoltozása. Így van ez jól, így kell lenni. És hála a gondviselésnek, most ez a mámor rajta ül az egész országon.” (*Pesti Hírlap, 1914. aug. 15.*) És ez a mámor, ez a méreg akárhogy nevettek, vagy csodálkoztok most: hatott. Megölte az agyunkat, elvakította szemünket, káromlásra oldotta nyelvünket, gyilkolásra kezünket: öltünk, raboltunk, piszkolódtunk és a toll emberei tisztító, embernemesítő háborúról beszéltek. A toll minden golyónál, tanknál jobban végezte el munkáját.

1914-ben semmit sem gyaláztak meg úgy, mint a tollat. Újságírók, költők, tudósok és írók, publicisták, egyetemi tanárok és egyéb írástudók egyetemlegesen az árulás, a cinkosság vétségébe estek. Úgy írtak és azt írták, amit tőlük sajtókonferenciákon, főhadiszállásokon megköveteltek. És mindegyik igyekezett még azonfelül is adni valamit, egy kis „egyéniiséget” csempészni írásaiba, ízt, zamatot, hogy annál biztosabb legyen a hatás és az eredmény: imperialista tömegtenyezők erősítése. A háború bebizonyította, hogy a polgári irodalom szőröstül-bőröstül az uralkodó osztály ideológiai lakája.

1914-ben az imperializmus leghűbb és legfontosabb szövetségese a toll volt *Bickel* német dékántól a magyar *Bródy Sándor*ig az írástudók egyértelműleg bizonyították, hogy „öröm ilyen időben élni.” Örömet facsarni, biztatást gesztikulálni, ágálni és haláltól, gyásztól felgyulni: betegségtünet. Egy háborúba korhadt társadalom irodalmi tükrözése, a háborús kizökkentség forróján csak patológus lehet. Beteg, fertőzött irodalom, mely ha a láz, a roham elmúlt, ijesztőn, árulkodón dokumentál.

Mint általános törvény lehet felállítani: mindazok az írók,

akik nem találják meg az utat az antiimperialista erőkhöz, hiába bizonykodnak pacifizmust, humanizmust, internacionalizmust és polgárt elképesztő fenyegetésséget, a döntő pillanatban az osztályuk diktálta atmoszféra rabjai lesznek, akik élményeiket, gondolataikat csak ebben a keretben, csak ezen a biztosított talajon állva tudják kikristályosítani. A társadalom mozgató erőit nem ismerik, nem kutatják s háttéri okokkal nem törődnek. Ha azután, mint derült égből a villámcsapás, újra beüt egy tizenégyes augusztus, akkor legjobb esetben is csak a misztikum a legenda születik meg a „különös, különös nyáréjszakáról“, amikor „az égből dühödő angyal dobolt riadót a szomorú földre“, amikor

*Jó kutyánk Burkus elveszett
S Mári szolgálónk a néma,
Hirtelen hars nótákat dalolt.*

(Ady.)

A költő a rémmel, a lidérccel birkózik fátumos révületében, a tudomány emberei ugyanakkor a misztikumot tudatosan duzzasztják kóros daganattá, szakálasan imponáló gyermekmesévé: „Az emberiség nagy fegyveres küzdelmeinek megértésére hiába fordulunk a természethez; az állatvilágból inkább harmónia csendül felénk. Az u. n. történelmi materializmusnak az a tétele, hogy az emberek közötti küzdelem mindig gazdasági harc, hibás alaplóból indul ki.“ *Lenhossék Mihály*, egyetemi tanár így az egyetlen magyarázatot angyali egyszerűséggel sikkasztja el. Elsikkaszthatja, megtagadhatja, ha a materialista elmélet más elfogadható magyarázattal pótolja, de a *Lenhossék*-magyarázat olyan bűnösen naiv álbölcsesség, annyira cinikusan gonosz katedramese, hogy be kell látnunk: az imperializmusnak az ilyen magyarázat tényleg felér néhány ezreddel: „A háború sajátságos emberi tünemény: a dúsan kialakult emberi léleknek ezer színben játszó tarka világában, az emberi érzelmek, szenvedélyek, törekvések és eszmények végtelességében különülnek ki azok a sympathiák és antipathiák, azok az érdekközösségek és érdekellentétek, amelyek az embercsoportokat, a népeket és népcsaládokat hol közelebb hozzák egymáshoz, hol meg szembeállítják egymással az összeütközések politikai és társadalmi formájában, vagy a háború fegyveres tényében. A háború bele tartozik abba a váltásádjába, amit az emberi nem fizetni kénytelen az óriás módon fejlődött és kialakult agyvelő és a csodává gazdagodott értelem ajándékáért. A háború nem az állati ösztönök nyilvánulása az emberben, hanem az embert az állat fölé emelő értelem és akarat szomorú szülőltje“. (*Háborús előadások a budapesti egyetemen. 1915. 10.*)

Tizenkét millió ember halála, asszonyok, gyerekek éhsége, szenvedése: „a dúsan kialakult emberi értelem és egyéniség talaján burjánzó különleges emberi cselekvés"! Az emberi nem váltásádjája: a Kruppok, Schneider-Creusot-k milliárdjai! A tankok,

gázbombák és lángszórók, mint a csodává alakult értelem aján-dékai! Ime az „óriási módon fejlődött és kialakult agyvelő”, mely csak az uralkodó parancs ellenében dolgozik és fárad, hogy ezzel a bődületes hadibölcsséggel minden kételkedésre és gondolko-dásra képtelenné nullázhasson . . .

Az írók, akik 1914-ben kezdtek kifogyni a témákból, a kávé-házak halandzsázóit és a kártyacsaták hőseit, áporodott nyugalmi helyzetükből a háború billentette ki és akiknek nem volt lényegük a materializmus: ennek nagy atmoszférikus nyomása alatt pontosan tükrözik az imperializmus nyilvános betörését és lesznek minden írásművészetük ellenére szomorú percmemberkék, lakájok, bé-lyegzettek, cinkosok, akik az emberiség legbilincseltebb pillanátá-ban az „elemi felszabadultság” érzését fertőzik világgá. *Lengyel Menyhért* például ilyen „egyszerű gondolatokkal” könnyít önmagán és embertársai kételyein: „Hát mi lehet az, ami a háborúban jó? Valami, ami hasonlít a felszabaduláshoz. Az embert a törvények és szokások, az életmód és a körülmények lassanként rémesen behálózzák. Énünk a legnagyobb szabadságot kívánja és az élet ebben mindjobban korlátozza. Sokszor ölni szeretnénk, mert ez benne van az emberi ösztönben — de még mukkanni sem szabad, szépen és alázatosan köszönni kell a főnöknek, akit szeretnénk arcul köpni. Ilyen viszonylatban majdnem minden ember el van nyomva — s a háború mindezt az elnyomást elfujja, mint a vihar a ködöt. Az ember egy ugrással kiszabadul mindenből, még a saját gondjait is elveti, mert hiszen ezentul, hogy katoná lesz, mások gondoskodnak élelméről, céljáról, munkájáról is; s mozgási sza-badsága hallatlanul kiterjedt — szinte szabad bandába csoportosulva ölhet, rekvirálhat. Ekkora kielégülés, ilyen öntudat szinte megéri a halálveszedelmet.” (*Nyugat*, 1914. 24.)

A háború mint felszabadulás! Kielégülés, mely megéri a ha-lálveszedelmet! . . . Így aztán érthetővé válik, hogy a gyökeréig beteg világ mért lát a háborúban gyógyító „acélfürdőt” . . . Íróink hiába voltak humanisták, hiába széplelkek és elefántcsonttorony-lakók: 1914 augusztusában ők bizonyultak a leggyengébbeknek. Az írást magáért az írásért üzők, akik nem ismertek társadalom-változtató célt és akaratot, a háború vad aktivitásának lettek az áldozatai, kiszolgálói, éltetői és magyarázói. Szociális gerinc és tartalom nélkül kellett, hogy belesodródjanak a legantiszociálisabb emberi aktivitásba.

Ha példát keresek, akkor Bródy Sándor, ez a szocializmus-sal kacérkodó magyar naturalista bizonyítja legjobban, hogy a hácorú legelső áldozatai, legjobb fedezői és legeredetibb kiszol-gálói az írók voltak, akik fenntartás nélkül, tudás és kritika nélkül vetették bele magukat a háborús élménybe, hogy azt szükséges és isteni, kivédhetetlen valósággá avassák. Szomorú sodródás ez, melynek eredménye hamis, gikszeres líra, erőszakolt szócséplés, mely mint ágálás mindig fortissimóban kénytelen megmaradni. A háború így lesz aztán „a legnagyobb és legszebb akció, mely e

kihült csillagon eddig megtörtént vala". Oka: „egészen mélyenfekvő és egyetemleges, úgyszólván természeti ok. Nincs ma akármilyen magasrendű személy is, aki a háborút akarta volna, hanem a háboru akarta magát". Ez a telje, ez a csúcsa a lelkiismeretlenségnek, itt az emberi ész már csődöt mondott: a háború, mely önmagát akarja! Az író, aki kabátujjából ilyen bölcsességeket ráz ki, minden gátlás nélkül építheti fel kannibálfilozófiáját: „Titkos örömöm van a háborúban és Isten különös kegyelmének tartom, hogy e nagyszerű időkben élhetek. Természetesen fáj az, hogy csak mint néző és gondolkodó... Írni a háborúról nem gyenge dolog-e?... Annak, aki férfinak született, mámorító gondolat a harc, mert hiába minden elpuhultságunk és kulturánk, aki valaki, az belül mind katona". Bródy programja, a hadvezérek programja. Írónak lehet-e szebb, jobb, méltóbb vezércsillaga? „Bizom bennük és hiszek abban, hogy az ő programjuk győzedelmeskedik, ők látják a végső pontokat, és nincs helyesebb, mint az, amit ők cselekszenek". Militarizmus a legtisztább tenyészetben — mint irodalmi cél és megnyugvás! Imperializmus, mint jó kényelmes ágy, amit megvetettek az emberiségnek, amiben elfeküdni, kielégülni isteni jó a végre egyszer célt talált magyar írónak! Az élet, a jövő ezek után csak rózsaszínű lehet, legfőbb magyar és úri boldogság: „A háború utáni idők boldog idők lesznek Magyarországra nézve. Természetszerűen és miránk nézve hasznosan fognak elrendeződni a dolgok". Ady ostorozó próféciai ilyen talmi sorok mellett megközelíthetetlen egyszerűlt költészetté gyulnak fel! A Bródy-prófécia már kimondásuk pillanatában összeomlanak: „Boldogok, szabadok, urak leszünk magunk között, elsők a világ előtt... Legszebb álmunk se lehet olyan, mint amilyen szép, amilyen tartósan nyugodt és bőséges élet lesz az osztályrészünk". Hogy rávert erre a tollra, erre a szemléletre az élet kegyetlen valósága, az imperializmus realizmusa! Százszázalékos hamis lelkesedés és hamis szemlélet százszázalékos cáfolatot kapott: a sorok a semmibe fújódtak és ma már csak vigyorogni tudunk...

„A fegyverkezés kinövéssei, a kapitalizmus legfiatalabb etapjának (fejlődési fokának), az imperializmusnak kiélezett küzdelme az előrehaladott államokban a világgpiacokért, a hátramaradottabb keleteurópai monarchiák dinasztikus érdekei, kikerülhetetlenül kellett, hogy háborúba torkoljanak. Teritoriális annexiók (területi hódítások) és idegen nemzetek leigázása, a konkurens nemzetek letörése, a dolgozó tömegek figyelmének elvonása a belső politikai krízisről, a munkásság egységének megbontása és nacionalista félrevezetése, élharcosainak kiirtása, a dolgozók forradalmi mozgalmának a gyengítésére: ez volt az egyetlen igazi tartalma, jelentése és értelme a világháborúnak.”